

Reflecting the Social Trend of Interpreting Examples in Islamic Society and Deriving Lifestyle from the Qur'an

ARTICLE INFO

Article Type

Research Article

Authors

Mojtaba Nozari¹

Seyyed Hesamuddin Hosseini^{2*}

Farajullah Barati³

How to cite this article

Mojtaba Nozari, Seyyed Hesamuddin Hosseini, Farajullah Barati, Reflecting the Social Trend of Interpreting Examples in Islamic Society and Deriving Lifestyle from the Qur'an, *Journal of Islamic Life Style Centered on Health*. 2022;6(2):647-655.

1. PhD student of Quran and Hadith Sciences, Ahvaz branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Quranic and Hadith Sciences, Research Center for Quranic Studies with Islamic Lifestyle Approach, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran (Corresponding Author).

3. Assistant Professor, Department of Islamic Theology and Philosophy, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran.

* Correspondence:

Address:

Phone:

Email: shesamhosseini@yahoo.com

Article History

Received: 2022/01/22

Accepted: 2022/07/05

ABSTRACT

Purpose: Since attention to social life is one of the most basic teachings of the Quran, today's society needs to present the interpretation of the Quran with a social approach in society. The social trend in this interpretation has created new developments and tremendous effects such as the revival of reason and wisdom, the use of scientific interpretation, the inference of lifestyle from the Qur'an, the strengthening of social relations, etc. in the society. which we will examine in this research.

Materials and methods: This is a descriptive-analytical study that was collected and analyzed using jurisprudential and theological sources.

Findings: The findings show manifestations of sociological explorations in various fields such as: discovering moral values, social analysis of Quranic concepts, revival of reason and wisdom, rejecting Israelism and fighting superstitions, applying the findings and achievements of science in Tafsir, an educational and guiding view of Quranic stories is well visible.

Conclusion: The social trend of exemplary interpretation, in addition to being acceptable and attractive to those interested in Quranic interpretation, has brought many achievements and effects to the society.

Keywords: Quran, Sample Interpretation, Society, Social Tendency, Lifestyle

استنباط سبک زندگی از قرآن

مجتبی نوذری¹

دانشجوی دکتری، گروه علوم قرآن و حدیث، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.

سیدحسام الدین حسینی²*

استادیار، گروه علوم قرآن و حدیث، مرکز تحقیقات پژوهش های قرآنی با رویکرد سبک زندگی اسلامی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران (نویسنده مسئول).

فرج الله براتی³

استادیار، گروه کلام و فلسفه اسلامی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.

چکیده

هدف: از آنجا که توجه به زندگی اجتماعی یکی از اساسی ترین تعلیمات قرآن است، اقتضای جامعه امروزه بر این است که تفسیر قرآن با رویکرد اجتماعی در جامعه ارائه شود. گرایش اجتماعی در این تفسیر باعث ایجاد تحولاتی جدید و تأثیراتی شگرف همچون احیای عقل و خردورزی، بهره گیری از تفسیر علمی، استنباط سبک زندگی از قرآن، استحکام روابط اجتماعی و ... در جامعه شده است. که در این پژوهش به بررسی آن می پردازیم .

مواد و روش ها: این مطالعه توصیفی- تحلیلی می باشد که با استفاده از منابع فقهی و کلامی، اطلاعات آن جمع آوری و تحلیل گردید. **یافته ها:** یافته های نشان می دهد جلوه هایی از کاوش های اجتماع گرایانه در زمینه های مختلف همچون: کشف ارزشهای اخلاقی، تحلیل اجتماعی از مفاهیم قرآن، احیای عقل و خردورزی، رد اسرائیلیات و مبارزه با خرافات، بکارگیری یافته ها و دستاوردهای علوم در تفسیر، برداشت تربیتی و هدایتی از قصه های قرآنی به خوبی نمایان است.

نتیجه گیری: گرایش اجتماعی تفسیر نمونه علاوه بر اینکه موجب مقبولیت و مجذوبیت علاقمندان به تفسیر قرآن شده دستاوردها و تأثیرات بسیاری را برای جامعه به ارمغان آورده است .

کلید واژه ها: قرآن، تفسیر نمونه، جامعه، گرایش اجتماعی، سبک زندگی

تاریخ دریافت: 1400/11/02

تاریخ پذیرش: 1401/04/14

*نویسنده مسئول: shesamhosseini@yahoo.com

مقدمه

تفسیر نمونه یکی از متداول ترین تفاسیر اجتماعی عصر ماست که به زبان ساده و گویا و قابل استفاده برای عموم به نگارش در آمده است. از آنجا که تفسیر اجتماعی یکی از گرایش های مهم و تأثیر گذار دوره معاصر است و تفسیر نمونه با بهره مندی از این گرایش توانسته مقبولیت و مجذوبیت خاصی در دل مخاطب امروزی ایجاد کند در این پژوهش نقش این گرایش تفسیری در تفسیر نمونه و تأثیر و بازتاب آن در جامعه را نشان می دهیم. و مشخص می کنیم که این تفسیر علاوه بر اینکه یک تفسیر عصری و اجتماعی با جنبه های هدایتی و تربیتی است، تفسیری اجتهادی است که توانسته با استفاده از منابع تفسیری مانند قرآن، روایات، لغت و ...، تفسیری جامع و کاملی را ارائه نماید. در تفسیر نمونه، گرایش اجتماعی به عنوان یک جریان نیرومند در متن این تفسیر وارد شده است که با دغدغه های خاص ناظر به جامعه، به تبیین مفاهیم و نظریه های قرآنی می پردازد. مفسران تفسیرنمونه با آگاهی از مسائل اجتماعی و تحولات آن اندیشه اجتماع گرایانه خود را در تفسیر آیات بیان می کنند و شبهات و مشکلات انسان معاصر را درک کرده و با پاسخ گویی با آنها، رشد معارف بشری را به ارمغان می آورند. و با نگاهی نو باعث ایجاد تحولاتی جدید و تأثیراتی شگرف در جامعه شده اند.

مفاهیم

تفسیر: تفسیر مصدر باب تفعیل از ماده (فَسَر) است. در بیان معانی تفسیر لغت شناسان معانی مختلفی برای آن ذکر کرده اند از جمله: در تاج العروس آمده است: واژه فسر به معنای شکافتن و پرده برداری است. (1) در لسان العرب آمده است: فسر به معنای بیان است و تفسیر یعنی آشکار کردن و شکافتن. (2) ابن فارس میگوید: فسر دلالت بر بیان کردن و روشن ساختن امری دارد. (3) راغب میگوید: فسر به معنای آشکار کردن معنای معقول است. (4) فیومی در مصباح المنیر می نویسد: فسر به معنای بیان و روشن کردن است. (5)

از تعریف های اهل لغت روشن می شود که در معنای تفسیر، بر بیان، اظهار و پرده برداری از معنای الفاظ تکیه شده است و از لوازم اظهار و پرده برداری، وجود خفا و پنهانی است و اگر خفا و پنهانی نباشد، اظهار و کشف معنا ندارد. کلمه تفسیر تنها یک بار در قرآن کریم بیشتر استعمال نشده است و آن آیه 33 سوره مبارکه فرقان است که خدای متعال می فرماید: «وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا». تفسیر در اصطلاح بنا بر تعریف علامه طباطبایی «بیان معانی آیات قرآنی و کشف مقاصد و مدالیل آنها است». «التفسیر هو بیان معانی الايات القرآنية و الكشف عن مقاصدها و مداليلها» (6) بنابراین، می توان گفت تفسیر عبارت است از بیان آیات قرآن و آشکار نمودن مراد خدای متعال بر مبنای ادبیات عرب و اصول عقلایی محاوره است.

گرایش تفسیری: منظور از اتجاهات یا گرایش های تفسیری، ممیزات و خصایص فکری مفسر است که با پیش فرض ها و تراوش های فکری، در تفسیر خود اعمال می کند و باعث می شود تا تفاسیر قرآن کریم از یکدیگر متمایز گردند. (7) مهمترین عامل پدید

سازد تا ضمن تحلیل و بررسی مسائل پیرامونی جامعه کنونی با قرآن، به اصول و بازسازی مبانی جامعه شناسی دست زند و در حوزه روش شناختی، وحی را منبع دیگر شناخت در تحلیل و کشف مسائل اجتماعی به حساب آورد. (14)

سید محمد علی ایازی که درباره تفسیر اجتماعی به تفصیل سخن گفته است در کتاب المفسرون حیاتهم و منهجهم، تفسیر اجتماعی را در یک معنا به جامعه شناسی و تاریخ نزدیک می بیند (15) و در جای دیگر این معنا را « نظریه پردازی قوانین اجتماعی قرآن» می نامد. (15)

تفسیر اجتماعی در این معنا، بازتابی از رابطه قرآن و جامعه شناسی است و از طرفی دیگر نیز، از داده های قطعی دانش جامعه شناسی برای به دست دادن معانی جدید از برخی آیات قرآن نیز استفاده می کند (16) در دهه های اخیر مفسران اجتماعی علاوه بر تطبیق قرآن با جامعه و دریافت هدایت از قرآن، تفسیر اجتماعی را به عنوان دانشی مرتبط با علم جامعه شناسی معرفی کرده اند تا از این طریق بهتر بتوانند معانی جدید را از آیات قرآن برداشت کنند و تحولات جدیدی در جامعه بوجود آورند.

مقبولیت تفسیر اجتماعی نمونه در جامعه

تحولات جدید در حوزه تفسیر اجتماعی موجب شد، مفسران معاصر بر خلاف تفاسیر کهن که آیات قرآن را متناسب با مبانی عرفانی یا کلامی بیان می کردند، با زبانی ساده تر و همه فهم تر در اختیار مخاطب قرار دهند و کوشیدند در نگارش تفسیر از بیانی جذاب استفاده کنند. بر همین اساس، تفسیر پژوهان پرهیز از به کار بردن اصلاحات علمی و ساده نویسی را از ویژگی های تفاسیر اجتماعی دانسته اند (17 و 18 و 19) به گفته ذهبی: « در این دوره، دیگر آن طبیعت خشک و ملال آوری که مردمان را از هدایت قرآن باز می داشت در تفسیر دیده نشد، بلکه در عوض، طبیعت و صبغه ای دیگر بر آن غالب گشت که تقریباً بی سابقه و جدید بود.» (11) به همین منظور مفسران تفسیر نمونه به منظور گسترش پیام قرآن در میان عموم مسلمانان به روشن نویسی، جاذبه آفرینی، و آسان گویی روی آوردند و کوشیدند در نگارش تفاسیر خود از نثری جذاب و خواندی همراه با نوآوری و خلاقیت استفاده کنند به عبارتی دیگر بیان روان همراه با فهم روان، شیوه تالیف کتاب، سبک و روش تفسیر آیات و ساختار و محتوای آن که برخواسته از ذوق و هنر و پرهیز از تکلف و پیچیده گویی است، بسیار مورد توجه مخاطبان امروزی قرار گرفته و تأثیرگذاری، شور انگیزی و نشاط آفرینی که در تفسیر اجتماعی نمونه است نقش بسزایی در جاذبه و نفوذ قرآن در روح و جان مخاطبان گذاشته است. که در اینجا به بررسی مختصری از این موارد می پردازیم:

بیان روان همراه با فهم روان

تفسیر نمونه از تفاسیر معاصر است که به زبان ساده و گویا و قابل استفاده برای عموم به نگارش در آمده است. مفسر محترم در مقدمه کوتاه خود بر جلد چهارم هدف از تالیف این تفسیر را نوشتن تفسیری روان و دور از اصطلاحات پیچیده علمی، بیان می کند که بر اساس دریافتها و برداشتهای تازه ای که در پرتو پیشرفت علوم

آورنده گرایش های تفسیری « جهت گیری های عصری مفسران» است. این جهت گیری ها معلول سه عامل اند: 1. دانش هایی که مفسر در آنها تخصص دارد؛ 2. روحیات و ذوقیات مفسر؛ 3. دغدغه های مفسر نسبت به مسائل مختلف بیرونی. (8) به عبارت دیگر، مفسر در گرایش تفسیری مصمم است تا ویژگی های فکری خود را در تفسیر قرآن اعمال کند. (9) پس گرایش در اینجا همان تأثیر باورهای مذهبی، کلامی، جهت گیری های عصری، سبکهای پردازش تفسیر قرآن است که بر مبنای تخصص علمی، عقاید، نیازها و ذوق و سلیقه مفسر، شکل می گیرد.

گرایش اجتماعی

یکی از گرایش هایی که در قرون اخیر گسترش یافته است، تفسیر قرآن کریم با گرایش اجتماعی است. یکی از ویژگی های این گونه تفاسیر پیروی نکردن از شیوه تفسیری سلف است که تنها متکی به روایات، آیات و لغت می باشند، این گرایش براساس یافته هایی از قرآن به مباحث مورد نیاز جامعه خود پرداخته تا مشکلات اجتماعی عصر خود را حل کند، یا دین را به شکل جدیدی متناسب با زمان مطرح نماید (9) قرآن پژوهان معتقدند که تفسیر اجتماعی سبب اظهار عظمت قرآن و کشف مقاصد دقیق و اهداف آن، و نیز آشنا سازی انسان با حیات و سیاست و اجتماع از مبدا قرآنی گردیده است. (10) این تفسیر توان تطبیق بین ظواهر قرآن و نظریات علمی جدید و نیز معرفی قرآن به عنوان کتابی جاوید را فراهم آورده است که توان همگامی با تمامی مراحل زمان را دارد (10)

برخی از قرآن پژوهان تفسیر اجتماعی را، با عنوان « تطبیقی» شناسانده اند. از نگاه ذهبی شاخصه تفسیر اجتماعی، تطبیق متن قرآن بر سنت های اجتماع و نظام های آبادانی آن است. (11) شرقاوی در کتاب اتجاهات التفسیر فی مصر فی العصر الحدیث، تفسیر اجتماعی را به همراه تفسیر ادبی و تفسیر علمی، مرحله جدیدی از حیات تفسیر در دوران جدید می داند و از این مرحله با عنوان « المرحلة التطبيقية» یاد می کند و آن را تلاش مفسر برای بدست آوردن ارتباط میان مفهوم متن قرآن و دستاورد های تمدن نو می داند (12) در این نگاه مفسر برای تطبیق و ایجاد رابطه و همگونی بین هدف دینی و هدف اجتماعی در تلاش است؛ به در نگاهی دیگر، برخی از قرآن پژوهان معتقدند، مفسر اجتماعی به دنبال راهنمایی و هدایت و تربیت از آیات قرآن می باشد که به سبب نگاه جدید و تحولی به تفسیر، از آن به « التجدید التفسیری» (نوگرایی تفسیری) یاد می کنند. و آن را دریافت رهنمود و هدایت از آیات قرآن کریم در هر آنچه زندگی ما را در بر می گیرد و با اعتقاد و اخلاق ما ارتباط دارد بیان می کند (11) در واقع مفسران تفسیر اجتماعی، با بازخوانی اسلام و قرآن در پی آن هستند که اثبات کنند، اسلام نه یک عقیده مهجور و ایمان قلبی بلکه یک نام کامل عیار دینی و دنیوی و اخلاقی و سیاسی و عبادی و اجتماعی و ... است یعنی یک فرهنگ بالنده نه یک دین راکد» (13)

در نگاهی دیگر تفسیر اجتماعی بهره گیری از قرآن برای استخراج اصول و قواعد تفکر اجتماعی و استنباط نظام جامع اجتماعی از آن است آنگونه که این یافته ها، دیگر بخش های قرآنی در زمینه مباحث اجتماعی را تبیین کند و مفسر و تحلیل گر اجتماعی را قادر

تفسیر نمونه در 27 جلد به همراه یک جلد فهرست موضوعی می‌باشد هر مجلد دارای فهرست مفصلی از آیات و مطالبی است که در آن مطرح شده است تفسیر نمونه ابتدای هر سوره را با نام آن، مکی، مدنی بودن و تعداد آیات افتتاح می‌نماید، پس از آن به بیان «ویژگیهای سوره» در طی چند نکته می‌پردازد، این نکات به طور معمول شامل فضیلت سوره، ثواب قرائت و جایگاه آن می‌باشد که معمولاً محور این بخش روایات می‌باشد. «عنوان محتوای سوره»، مدخل دیگر مفسر برای بحث راجع به خطوط کلی سوره می‌باشد و آن را در قالب نکته‌ها، بیان می‌دارد.

در مواردی نیز وجه تسمیه سوره را به شکل سؤال مطرح نموده به آن می‌پردازد. پس از پرداختن به موارد فوق بررسی آیات و تفسیر آنها آغاز می‌گردد، در این بخش، ابتدا دسته‌ای از آیات مرتبط بهم را مشخص نموده، ترجمه آنها را بیان می‌دارد. به شأن نزول آیات، اهمیت داده آن را در این مقطع ذکر می‌کند، و در نهایت با تفسیر آیات، مطالب خود را در این بخش تکمیل می‌نماید. ضمن اینکه مقاطع آیات خود عنوان بخش‌اند، عنوانهای دیگری را برای تفکیک مطالب از هم، به کمک می‌گیرند و این در تسهیل مطالعه و یافتن مطلب مورد نظر خواننده تفسیر، مؤثر می‌باشد.

پس از تفسیر، عنوان «نکته‌ها» حاوی مطالب و پرسش و پاسخهای ارزشمندی می‌باشد، این بخش شامل عنوانین متعدد، و حاوی مباحث موضوعی فراوانی «مانند بحث هدایت (20) مقصود از قلب در قرآن (20) پیدایش نفاق، ریشه‌ها و خصوصیات آن (20) و ...» می‌باشد. نکته‌ها شامل 1- مباحثی است که بطور مستقیم یا غیر مستقیم از آیات مطرح شده، استفاده می‌شود. 2- نتیجه‌گیری‌ها از آیات. 3- تطبیق مسائل و سؤالات جدید و یافتن پاسخ آنها از آیات. 4- مباحث علمی مناسب با آیات. 5- بیان فلسفه احکام. 6- دفاع از حدود و احکام اسلامی. 7- استفاده‌های فقهی یا اصولی از آیات، و ... می‌باشد. این ویژگی‌ها که همراه با نوآوری و خلاقیت در ساختار و محتوای کتاب است، یکی دیگر از دلایل مقبولیت و مجذوبیت تفسیر نمونه در بین علاقمندان به تفسیر می‌باشد.

کارکردهای گرایش اجتماعی تفسیر نمونه در جامعه نتیجه نگاه جدید به تفسیر در دهه‌های اخیر که منجر به تحولات جدید در جامعه شد، ناشی از بازگشت به قرآن و برداشت اجتماعی از آن است. کارکردها و تأثیرات برداشت‌های اجتماعی در تفسیر نمونه، باعث ایجاد نگاهی نو و کارآمد در جامعه شده است که در اینجا به برخی از آنها اشاره می‌کنیم:

احیای عقل و خردورزی

تفسیر نمونه با توجه به آیات قرآن سعادت و نجات را در بکارگیری عقل می‌داند و توضیح می‌دهد روی سخن قرآن در همه جا با "اولوالالباب" و "اولوالابصار" است (21). در ذیل آیه «کتاب انزلناه الیک مبارک لیدبروا آیاته و لیتذکر اولوا الألباب» (ص/29) می‌نویسند: «هدف از نزول این کتاب بزرگ این نبوده که تنها به تلاوت و تلقه زبان قناعت کنند بلکه هدف این بوده که آیاتش سرچشمه فکر و اندیشه و مایه بیداری وجدانها گردد و آن نیز به نوبه خود حرکتی در مسیر عمل بیافریند (22)

گونگون از قرآن می‌شود، و جوابگوی پرسشها و مسائل عصری و... بوده باشد. (20) ایشان همچنین بیان می‌کند: «اگر بخواهیم در نویسندگی موفق باشیم، باید مخاطبین اصلی مان را در یک کتاب یا یک مقاله، از قبل، تعیین کنیم که ما این کتاب را برای که و چه اشخاصی می‌نویسیم، گویا همیشه این مخاطبین، جلوی ما نشسته باشند، آنها را ببینیم و برای آنها بنویسیم، اگر مخاطبین خودمان را در حین نوشتن کتاب گم کنیم یا عمداً مخاطبین را عوض کنیم اثر، اثر نامطلوبی خواهد شد.» (20)

سلاست و سهولت بیان در تفسیر نمونه به همراه کیفیت ورود و خروج در مسأله، تحلیل صحیح موضوع بحث، تشویق و جداسازی و ریزکردن موضوع کلی و عام و... بگونه‌ای است که خواننده هیچ‌گاه احساس خستگی و کدورت نمی‌کند بلکه از نثر جذاب و روان آن احساس نشاط و امیدواری می‌کند.

مطلوبیت و مرغوبیت کارگروهی در تالیف کتاب

تردید نیست که اتقان و پیشرفت کار جمعی به مراتب، بیشتر از کارهای فردی است، و پیشرفت سریع تفسیر نمونه و تفسیر پیام قرآن و مطلوبیت و مرغوبیت آن، مولود همین کار جمعی است. آیت الله مکارم شیرازی که از دانشمندان خوش فکر و از مراجع تقلید این عصر است به همراه جمعی از فضیلا حوزه علمیه قم توانستند ضرورتها و تقاضاهایی که از دگرگون شدن وضع زمان و پیدا شدن مسائل جدید و مفاهیم تازه در عرصه زندگی بوجود آمده را بخوبی درک کنند و در جلسات مختلف گروهی با همفکری و بررسی‌های دقیق، به این موضوعات پاسخهای مناسب و به روز ارائه دهند. این خلاقیت و نوآوری در روش تالیف این کتاب نه تنها باعث پیشرفت آن شده بلکه توانسته غذای معنوی و فکری مناسب و مفیدی برای نسل کنونی فراهم کند که یکی از دلایل استقبال و جذب جوانان به این تفسیر همین موضوع می‌باشد.

روش و سبک تفسیری تفسیر نمونه

روش تفسیر نمونه را می‌توان روش اجتهادی- تحلیلی و عقلی بازشمرد که با مطرح کردن برخی مسائل علمی روز، قدمی در تبیین بیشتر بعضی آیات برداشته است، در کنار آن جنبه تربیتی و هدایتی خود را همچنان مد نظر داشته و به تبیین دیدگاههای قرآن در این زمینه می‌پردازد. در مسائل خلافی شیعه و اهل سنت نیز سعی داشته روش تقریب را برگزیند و از مطرح کردن تعصبات بیجا بپرهیزد. تفسیر نمونه از تفسیر آیه به آیه برای توضیح بیشتر مضامین قرآنی بهره برده و نیز در مقاطع مختلف با مطرح و نقل کردن روایات اهل بیت «علیهم السلام» در تبیین هرچه بیشتر آیات، تلاش نموده است. روش تفسیر نمونه در آیات علمی قرآن، استخدام علوم در فهم آیات و بیان اعجاز علمی قرآن است و تلاش کرده است تا از علوم قطعی در این راستا استفاده کند نه اینکه نظریه‌های اثبات نشده را بر قرآن تحمیل نماید. این روش و سبک تفسیر نمونه که کارآمدی بسیار بالایی دارد، یکی دیگر از دلایل مقبولیت و رغبت مردم به تفسیر نمونه است.

نوآوری و خلاقیت در ساختار و محتوای کتاب

آنان در تمامی آیاتی که خداوند مردم را به تفکر و اندیشه فرا می خواند، توجه کرده و اهمیت و جایگاه عقل در آیات قرآن را بیان می کنند. که به برخی از این موارد اشاره می کنیم:

الف: دعوت به تفکر و خلاقیت:

مفسران تفسیر نمونه با بیان اهمیت و ارزش عقل بر اساس آیات قرآن، انسانها و جامعه را به توجه کردن به تفکر و تأمل و اندیشیدن دعوت می کنند.

از دیدگاه تفسیر نمونه، جایگاه خرد در اسلام، آن قدر بلند است که در کتاب مقدسش حقیقتی ناگشودنی وجود ندارد. (23) تفسیر نمونه دلیل اصلی بدبختی و گمراهی دوزخیان را به کار نگرفتن خردشان معرفی می کند (22) و در مقابل، خداشناسی و سعادت و نجات را بر عقل و خرد مبتنی می بیند. (20) و به این واقعیت اشاره می کند که ریشه همه اصلاحات فردی و جمعی، به کار گیری اندیشه است. (24) در بحث آیه مبارکه « ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ » (مردم را با حکمت و اندرز نیکو به راه پروردگارت بخوان) (25) نخستین گام در دعوت به سوی حق را استفاده از منطق صحیح و استدلال های حساب شده و چنگ انداختن به درون فکر و اندیشه مردم و به حرکت درآوردن آن و بیدار ساختن عقل های خفته می داند. (23) تفسیر نمونه با بهره گیری از منبع عقل در تفسیر در کنار سایر منابع، غذای معنوی و فکری مناسب و مفیدی برای جامعه فراهم کرده است. (26)

ب: پاسخ به شبهات:

یکی از ویژگی هایی که تفسیر اجتماعی نمونه دارند و جامعه را از سردرگمی بیرون می آورند، پاسخگویی به شبهات، از آیات قرآن است. به عنوان نمونه تفسیر نمونه به ادعای دروغ مخالفان اسلام، که می گویند اسلام برای زن ارزشی قائل نیست، با توجه به آیات قرآن به خوبی روشن می کند، زن و مرد در کنار یکدیگر، همچون دو کفه ی ترازو هستند و خداوند برای هر دو پاداشی یکسان بدون کمترین تفاوت قائل می شود. و می آورند « بدون شک هیچگونه فرقی از نظر جنبه های انسانی و مقامات معنوی بین زن و مرد نیست، و اگر تفاوتی هست در نظام جسمی، روحی، ... می باشد » (23). همچنین بر اساس آیه « مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيٰوةً طَيِّبَةً وَ لَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ » (25) معیار دستیابی به حیات طیبه را تنها « ایمان » و « اعمال صالح زائیده آن » می داند و دیگر هیچ قید و شرطی نه از نظر سن و سال، نه از نظر نژاد، نه از نظر جنسیت و نه از نظر پایه و رتبه اجتماعی را ملاک رسیدن به حیات طیبه نمی داند. (23) و از این طریق ثابت می کند که اسلام دینی مرد محور نیست. بلکه اگر در مسیر صحیح الهی قدم بردارند هر دو به طور یکسان از حیات طیبه برخوردار خواهند شد و از اجر مساوی در پیشگاه الهی بهره مند خواهند شد.

رویکرد عقلگرایانه در توجه به شبهات و اشکالات مخالفان مانند شبهات کلامی اشاعره معتزله، شبهات مطرح شده در دوران اخیر و مقابله با تهاجم فکری و بررسی و پاسخگویی و انطباق آنها با تحولات زمان در تفسیر نمونه نیز بخوبی دیده می شود. تفسیر نمونه با بکار گیری عقل در مسائل کلامی بدور از تعصب ناروا، دیدگاه

خود را بیان می کند. به عنوان مثال: با توجه به آیه « ذَلِكُمْ بِمَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ » (25) دیدگاه اشاعره را می آورد که می گویند " هر کار که خداوند انجام می دهد عین عدالت است، حتی اگر تمام صالحان را به دوزخ و تمام ستمگران را به بهشت ببرد ظلمی نکرده است و هیچ کس نمی تواند، چون و چرا کند " را بکلی طرد می کند و می گوید: اگر خداوند، افراد را بدون انجام کار خلاف، مجازات کند، " ظالم " بلکه " ظلام " خواهد بود. (27). یا در مبحث شفاعت ایراداتی را که مخالفان خصوصاً وهابیت مطرح کرده اند را با تحلیل صحیح و منطقی در 10 عنوان به خوبی پاسخ داده و تفسیرها و نتیجه گیریهای نادرستی را که بعضی از فرقه ها مطرح می کنند را عاملی برای تفرقه و پراکندگی صفوف مسلمین می داند (24).

ج: خردورزی در رد اسرائیلیات و خرافات:

تفسیر نمونه از جمله تفاسیری است که به نقد و رد اسرائیلیات پرداخته و با بیان سرچشمه آنها، بارها متفکرانه از بی پایه بودن آنها پرده برداشته است. به عنوان نمونه: در مورد داستان هاروت و ماروت تفسیر نمونه آنچه با موازین عقلی و تاریخی و منابع حدیث سازگار است را ذکر می کند و بیان می کند: « متأسفانه بعضی از مورخان و نویسندگان دائرة المعارف ها و حتی بعضی از مفسران در این زمینه تحت تاثیر افسانه های مجعولی قرار گرفته اند، که همه اینها بی اساس و جزء خرافات است و قرآن از این امور پاک می باشد و اگر تنها در متن آیات فوق ببیندیشیم خواهیم دید که بیان قرآن هیچ ارتباطی با این مسائل ندارد » (24).

تفسیر نمونه انواع خرافاتی که در تورات در مورد حضرت داود (ع) آمده است را می آورند و عظمت قرآن را از این گونه خرافات خالی می داند و بیان می دارند: « هر کس اندک عقل و شعوری داشته باشد، می داند که داستانهای تورات محرف کنونی در این زمینه خرافاتی است که به دست دشمنان مکتب انبیاء و یا افراد بسیار ناآگاه و جاهل ساخته و پرداخته شده است. » (27).

دقت نظر آیت الله مکارم شیرازی و سایر نویسندگان تفسیر باعث شده است که « تفسیر نمونه » با تمام حجم آن، از اسرائیلیات و اخبار آثار مجعول خالی باشد. و این یکی از امتیازات آن محسوب می شود. بعنوان مثال درباره روایاتی که در منابع اهل تسنن و تشیع وارد شده است و در آن آمده است که وقتی حوا فرزندی آورد، ابلیس اطراف او را گرفت و قبل از آن هیچ فرزندی از او زنده نمی ماند، شیطان به حوا پیشنهاد کرد، نام او را « عبدالحارث » بگذارد، چنین کرد و آن فرزند زنده ماند و این از وحی شیطان و فرمان او بود در تفسیر نمونه به شدت با آن مخالفت شده است و علت آن را ضمن نادرست بودن سند آن، مخالفت با شخصیت پیامبر الهی حضرت آدم (ع) می داند که وی بخواهد راه شرک را انتخاب کند و فرزند خویش را « بنده شیطان » بنامد. و در آخر آورده اند این حدیث چون هم برخلاف قرآن و هم برخلاف عقل است باید به گوشه ای انداخت (28).

بیان راهکارهای رشد و توسعه اقتصادی:

ایجاد وحدت و دوری از تفرقه یکی از آثار تفاسیر اجتماعی، پرداختن به وحدت اسلامی و جلوگیری از تفرقه می باشد تفاسیر اجتماعی، بخوبی ضرورت و اهمیت وحدت و همبستگی امت اسلامی را درک کرده اند و با توجه به این مسئله، از آثار وحدت در جامعه سخن به میان آورده اند. مفسران اجتماعی با پرداختن به شبهاتی که جاهلین برای تفرقه افکنی ایجاد کرده اند با پاسخگویی به آنها درصدد رفع اختلافات مذهبی و ایجاد وحدت اسلامی بین مسلمانان می باشند.

آیت الله مکارم شیرازی وحدت را مایه آرامش و خوش بینی و اساس حسن تفاهم و همکاری در امور زندگی می داند و با مثالی زیبا از قرآن، وحدت را سدی پولادین در برابر سیلاب و پیرانگر دشمنان تشبیه نموده است و با اشاره به آیه «إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًا كَانَهُمْ بَنِيَانٍ مَرْصُوعِينَ» (25)، نداشتن فاصله و شکاف در بین مسلمانان را عامل اتحاد و در هم شکستن دشمنان می داند. (22) همچنین در مناسبتهای مختلف به روشنگری اقدامات دشمن برای تفرقه میان امت اسلامی پرداخته و مسلمانان را از پیامدهای وخیم تفرقه آگاه ساخته است. (24) انتخاب روش تقریب از طرف مکارم شیرازی و همکاران در نزاع های فکری و فقهی شیعه و اهل سنت، سبب نشده است که ایشان از نقد خود بر افکار آنان، دست برداشته به سبب تقریب آن را مطرح نکنند، بلکه در عرصه اختلاف فکری، ضعف تفکر آنها، به خصوص، تفکر وهابی را آشکار نموده است. از جمله در بحث شفاعت، (26) مطالبی فراوان در پاسخ شبهه وهابیان بر این مفهوم، ارائه داده اند. و نیز در مباحث ولایتی، عقاید شیعی خود را مستدل و بدور از تعصب ناروا، بیان می دارد، از جمله در بحث ولایت (24)

تحلیل اجتماعی از مفاهیم قرآنی

یکی از شاخصه های تفسیر نمونه گرایش اجتماعی این تفسیر است که با تحلیل های اجتماعی به ابعاد گوناگون مسائل جامعه پرداخته است. در مقدمه این تفسیر آمده است. «رسالت دانشمندان هر دوره ای است که با هوشیاری کامل، مسائل روز، تقاضاها، نیازها و خلأ روحی، فکری و اجتماعی را فوراً دریابند و آنها را به شکل صحیحی پر کنند تا با امور دیگری پر نشود، زیرا خلأ در محیط زندگی ما ممکن نیست» (23). مفسران تفسیر نمونه با آگاهی از مسائل اجتماعی و تحولات آن اندیشه اجتماع گرایانه خود را در تفسیر آیات بیان می کنند. به عنوان نمونه:

مفسران تفسیر نمونه در اینکه «الذین انعمت علیهم» چه کسانی هستند به آیه 69 سوره نساء اشاره می کنند که این افراد "پیامبران، صدقین، شهدا و صالحین" هستند سپس نکات این آیه را با نگرشی ناظر به جامعه به زیبایی بیان می کند که: «این مراحل چهارگانه شاید اشاره به این معنی باشد که برای ساختن یک جامعه انسانی سالم و مترقی و مؤمن، نخست باید رهبران حق و انبیاء وارد میدان شوند و به دنبال آنها مبلغان صدیق و راستگو و به دنبال این دوران سازندگی فکری، طبیعتاً عناصر آلوده و آنها که مانع راه حقتد سر بر دارند، جمعی باید در مقابل آنها قیام کنند و عده ای شهید شوند در مرحله چهارم محصول این کوششها و تلاشها به وجود آمدن "صالحان" است، اجتماعی پاک و شایسته و آکنده از

قرآن کریم افزون بر بیان اهمیت کار و تلاش، راه کارهایی برای توسعه اقتصادی ارائه داده است تا انسانها با بهره گیری از مواهب طبیعی از دستیابی به فضل خداوند بهره مند شوند. (25)

از آنجا که پیشرفت های اقتصادی تأثیرات بسیاری بر سیاست و فرهنگ جامعه دارند مفسران تفسیر نمونه برای یافتن راه حل هایی برای پیشرفت اقتصادی در جهت اقتدار جامعه اسلامی از آیات قرآن کمک گرفته اند و با هدف پیوند صحیح و علمی از مفاهیم اقتصادی قرآن با علوم انسانی به تفسیر این آیات پرداخته اند و در مباحثی مانند فقیر و غنی، زکات، خمس، نفقه، کفاره، صدقه، اسراف، تبذیر، ریا و قمار و برخی از موضوعات اقتصادی دیگر به تحلیل این آیات پرداخته اند.

تفسیر نمونه با بیان اهمیت مسائل اقتصادی (29) برخی از راه کارهای توسعه اقتصادی مانند تشویق به تولید (23) تشویق به صنعت و تکنولوژی (22) و ... را معرفی می کند و عواملی مانند تقوا، (26) شکر نعمت، (20) انفاق (23) اهتمام به نظم (22) نفی رشوه، (20) نفی ربا، (22) دوری از کم فروشی (23) و ... را از عوامل رشد و توسعه اقتصادی در جامعه بیان می کند. در تفسیر نمونه با بیان اینکه این اهمیت اسلام در مسئله اقتصادی در بین مسلمانان نباید نادیده گرفته شود می آورد: «بیداری و آگاهی روزافزونی که در قشرهای جامعه اسلامی دیده می شود این امید را به وجود می آورد که در آینده کار و فعالیت های اقتصادی را به عنوان یک عبادت بزرگ اسلامی تعقیب کنند و با نظام صحیح و حساب شده عقب ماندگی خود را از دشمنان بی رحم اسلام از این نظر جبران نمایند.» (26)

مفسران تفسیر نمونه برای تقویت بنیه های اقتصادی با دقت در آیات قرآن به دنبال یک نظام صحیح اقتصادی بر پایه ایمان و تقوا هستند تا از طریق، همبستگی اجتماعی و پیشرفت اقتصادی را در سایه برنامه های قرآنی تامین کنند.

تحول در بهره مندی از کشفیات علمی قرآن

در تفسیر نمونه برای دفاع از قرآن و با توجه به سازگاری علم و دین از نظر اسلام، به تفسیر آیات علمی قرآن پرداخته اند تا نشان دهند که آیات قرآن، نه تنها با علوم جدید در تعارض نیست بلکه بر عکس، یافته های علمی، اعجاز علمی قرآن را اثبات می کند. تفسیر نمونه استخدام علوم تجربی قطعی در فهم بهتر آیات قرآن را ابزاری برای توضیح و تفسیر آیات علمی قرآن قرار داده است و در موضوعاتی همچون تزئین آسمان با ستارگان (25)، جایگاه و مسیر مشخص ستارگان (25)، حرکت دورانی و جریانی خورشید (25)، حرکت زمین (25)، قانون جاذبه (25) آماده شدن زمین برای زراعت به وسیله باران (25)، زوجیت در گیاهان (25)، رستاخیز انرژیها (25)، تشکیل تمام اجسام از اتم (25) زندگی اجتماعی زنبور عسل (25)، آفرینش انسان از علق (25)، شکل گیری استخوانها در جنین (25)، رقیق تر بودن هوا در ارتفاعات (25) و بریدگی میان رشته کوهها (25) از اعجاز علمی سخن به میان می آورد. در راستای همین توجه به مباحث علمی و دانش های نو در تفسیر نمونه، اقی تاز به مطالعات علوم جدید و معارف علمی ایجاد شده است که بهره مندی بیشتر از کشفیات علمی از قرآن را برای جامعه در پی داشته است.

معنویت. بنا بر این ما در سوره حمد در شبانه روز پی در پی از خدا می‌خواهیم که در خط این چهار گروه قرار گیریم (26).

ارتقای الگوهای تربیتی

تقویت الگوهای رفتاری از طریق رهنمودهای قرآن از شاخصه‌های تفسیر نمونه است تا با بیان معارف تربیتی و هدایتی قرآن، بتوانند فرد و جامعه را به رشد و شکوفایی مادی و معنوی برسانند و پاسخی برای حل مشکلات فردی و اجتماعی ارائه کنند. آنان در این راه می‌کوشند تا با شیوه‌های تربیتی مختلف، روح هدایت قرآن را هر چه آسان‌تر در دسترس مخاطبان قرار دهد و تعالیم نجات بخش آن را به آنان بنمایانند.

یکی از موضوعاتی که انسان را به رشد و تکامل می‌رساند و اثرات تربیتی و معنوی و روانی و اجتماعی در او ایجاد می‌کند «دعا» در درگاه خداوند است. تفسیر نمونه در آیات گوناگون و به مناسبت‌های مختلف تاثیر دعا در ارتقای فضائل اخلاقی و تربیتی انسان را به خوبی نشان می‌دهد و آن را یک نوع عبادت و خضوع و بندگی می‌داند که قلب و روح انسان را با خداوند پیوند می‌زند (24) و راه خودسازی و خداشناسی را به او نشان می‌دهد (24) همچنین اهمیت دعا و شرایط استجاب دعا را با روایات مختلف از اهل البیت (ع) روشن می‌کند (23)

یکی دیگر از شیوه‌های ظریف و متنوع در نظام تربیتی تفسیر نمونه، بیان نکات سازنده «قصه‌های قرآنی» است. قصه و داستان، در تربیت انسان سهم بسزایی دارد، زیرا تجسم عینی زندگی یک امت و تجربه عملی یک ملت است. تفسیر نمونه از داستانهای قرآن نکات سازنده‌ی تربیتی مفیدی را برداشت کرده تا به هدف اصلی قرآن که هدایت است نزدیکتر کند. برای نمونه در داستان اصحاب کهف چندین نکته آموزنده از این داستان را بیان می‌کند مانند: "استقلال فکری، هجرت از محیطهای آلوده، تقیه به معنی سازنده‌اش، امدادهای شگفت‌آور الهی، مسأله امکان معاد جسمانی (27). در داستان ذوالقرنین دوازده نکته آموزنده از این داستان تاریخی را می‌آورد. برای نمونه: امنیت، محکم کاری، قناعت کردن، مغرور نشدن و درسهای دیگر (20). و بیان می‌کند: «در واقع هدف اصلی قرآن همین نکات آموزنده است که توجه به آن از هر چیزی لازمتر است» (21) وی در داستان موسی و خضر درسهای آموزنده این داستان را بیان می‌کند (24) در داستان فیل است. اهداف این داستان مانند: اهمیت خانه خدا، نعمتهای عظیم خداوند به قریش، ناتوانی دشمنان کعبه در برابر قدرت پروردگار و اهداف دیگر (26)

در تفسیر نمونه پیامهای و حکمت‌های تربیتی و هدایتی سودمندی که از داستانهای قرآن استنباط شده، به خوبی مشهود است. (27)

احیای فرهنگ و تمدن اسلامی

در برخورد با غرب و تعارض‌ها با تمدن غربی در عرصه دین و دنیا، مفسران اجتماعی، به قوی‌ترین رکن هویت تاریخی خود (قرآن) متوسل شدند و به قرآن روی آوردند تا گمشده خویش و خود گمشده را پیدا کنند و قرآن عروة الوثقی نهضت اصلاحی و سرچشمه کسب نیرو و نشاطی شد که بتوانند با غبار عادت و

تحریف و خرافه و رکود و رخوت مبارزه نمایند و آن را از چهره دین و دنیای خود بزدايند. (13) به گفته «عبد» بر علما واجب است به مقتضای حال و زمان، علل پیشرفت و انحطاط تمدنها را بازشناسند و در راستای ایجاد آشتی میان عقل و نقل و بازگرداندن نفوس از مسیر شقاوت به سوی سعادت و استفاده از تکنولوژی جدید در راستای تبلیغ و دعوت به سوی دین خدا گامهای موثر بردارند. (28)

به همین منظور بحث از حکومت اسلامی (20)، هویت بخشی به جامعه اسلامی (22)، توجه به تعلیم و تربیت و اهمیت علم و دانش (23)، لزوم مبارزه با ظلم و استبداد (20)، لزوم مبارزه با دشمنان اسلام همچون استعمار (21) و ... از جمله موضوعات مهم در تفسیر نمونه است که آیت الله مکارم و همکاران نسبت به تبیین این مسائل در جهت احیای فرهنگ و تمدن اسلامی اهتمام ویژه‌ای داشتند.

استنباط سبک زندگی از قرآن

قرآن کریم «تبیانا لکل شیء» می‌باشد و پاسخگوی نیاز بشر در هر عصری است و برای رشد و تعالی دنیا و آخرت او برنامه دارد. از دیگر سوی، مباحث مربوط به سبک زندگی به صورت مستقیم با زندگی فردی و اجتماعی بشر در ارتباط است و رسالت مفسران اجتماعی قرآن این است که آموزه‌های مربوط به سبک زندگی را به صورت شفاف و روشن از قرآن کریم استخراج کنند و فراروی طالبان آن قرار دهند.

آیت الله مکارم منظور از «حیات طیبه» در آیه 97 سوره نحل را، تحقق جامعه‌ای قرین با آرامش، امنیت، رفاه، صلح، محبت، دوستی، تعاون و مفاهیم سازنده انسانی می‌داند، که از نابسامانیها و درد و رنجهایی که بر اثر استکبار و ظلم و طغیان و هوا پرستی و انحصارطلبی به وجود می‌آید و آسمان زندگی را تیره و تاریک می‌سازد در امان است. (26) یکی از حوزه‌های سبک زندگی قرآنی به حوزه رفتار اجتماعی انسان باز می‌گردد. مراعات بسیاری از هنجارهای عرفی و شرعی و عقلی و پرهیز از ناپهنجاری‌ها می‌تواند زندگی اجتماعی را در مسیر سازنده قرار دهد و آثار و برکات بسیاری را برای شخص و جامعه به ارمغان آورد. قرآن به عنوان بهترین سبک زندگی بشر، به این مهم توجه ویژه‌ای مبذول داشته است و نمونه‌های بسیاری را در آیات خود آورده است و انسانها را به رعایت آنها دعوت می‌کند. تفسیر نمونه مطابق آیه «الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَى لَهُمْ وَحَسُنَ مَا أَتَى» (25) بهترین زندگی، بهترین نعمت‌ها، بهترین آرامش و ... را در گرو ایمان و عمل صالح می‌داند و آن را پاداش کسانی می‌داند که از نظر عقیده محکم و از نظر عمل پاک و فعال و درستکار باشند. (22) تفسیر نمونه با تطبیق آموزه‌های قرآن بر مصادیق عصری، درصدد استخراج اصول و قواعد سبک زندگی اسلامی می‌باشند تا از این طریق جامعه را به یک زندگی آرمانی برسانند.

استحکام روابط اجتماعی

از آنجا که توجه به زندگی اجتماعی یکی از اساسی‌ترین تعلیمات قرآن است. بررسی مسائل اجتماعی و شناخت جامعه با هدف

نمونه، تأمل و تدبر و اجتهاد را پایه و اساس فهم آیات و استخراج معانی آنها قرار داده و در جمع بندی آیات و روایات و مطالب تفسیری به طور خردمندانه حقایق کتاب الهی را کشف کرده است. جلوه هایی از کاوش های اجتماع گرایانه در زمینه های مختلف همچون: کشف ارزشهای اخلاقی، تحلیل اجتماعی از مفاهیم قرآن، احیای عقل و خردورزی، رد اسرائیلیات و مبارزه با خرافات، بکارگیری یافته ها و دستاوردهای علوم در تفسیر، برداشت تربیتی و هدایتی از قصه های قرآنی به خوبی نمایان است. گرایش اجتماعی تفسیر نمونه علاوه بر اینکه موجب مقبولیت و مجذوبیت علاقمندان به تفسیر قرآن شده دستاورها و تاثیرات بسیاری را برای جامعه به ارمغان آورده است.

References

1. Zubeidi M M. Taj al-Arus Man Jawaher Al-Qamoos, Madeh Faser, Dar al-Fikr, Beirut, Al-Tabbah Al-Awali; 1994: p.349.
2. Ibn Manzoor MIM. Lasan al-Arab, Madh Fasir, Dar Ahya al-Trath, first edition; 1987: p.241.
3. Ibn Faris ABFBZ. Ma'jam Maqais al-Lagheh, Islamic Publications Office, Qom; 1987: p.504.
4. Ragheb Esfahani, AH. Al-Furdad Al-Qur'an Dictionary, Nadim Marashli's research, Dar al-Kateb al-Arabi, B; 2006: p.394.
5. Fayoumi Motsari AM. Al-Musabah al-Nirfi Gharib, Sharh al-Kabir, Madeh Faser, Dar al-Hijrah; 1993: p.473
6. Tabatabai SMH. Al-Mizan, 5th edition, Islamic Publications Office of the Seminary Teachers' Society, Tehran; 2000: p.419.
7. Jassim H. Amanhaj al-Athari fi Tafsir al-Qur'an, Al-Nashar Center, School of Islamic Studies, first edition; 1994: p.33.
8. Shaker MK. Foundations and methods of interpretation, first edition, Qom, World Center of Islamic Sciences; 2002: p.49-53.
9. Alavi Mehr H. Familiarity with the history of interpretation and commentators, first edition, World Center of Islamic Sciences, Qom; 2014: p.343.
10. Ma'raft MH. Al-Tafsir and Mafsirun, Al-Razwiyyah University, Mashhad; 2001: p.441.

استحکام روابط اجتماعی برای حل مسائل مختلف جامعه و پیشرفت آن از ضروریات یک تفسیر اجتماعی است. در واقع مفسر اجتماعی باید مانند یک جامعه شناس به مسائل روز آگاه باشد و جهت تطبیق آیات قرآن با شرایط جامعه، بکوشد بهترین الگوهای رفتاری - عملی را از قرآن کشف کند.

روابط سالم اجتماعی، به عنوان یک عامل رهایی از خسران و دست یابی به رستگاری در محور آموزه های قرآنی قرار دارد و معاشرت با دیگران از جایگاه مهم و اساسی در زندگی بشر برخوردار می شود. تفسیر نمونه با آگاهی از این آیات و با تفسیری قابل فهم در صدد استحکام روابط اجتماعی در جامعه هستند، تا جامعه از این طریق به رشد و سعادت نایل گردد.

به عنوان نمونه یکی از اقشاری که قرآن، کلیه افراد جامعه را ملزم به توجه به آنها می کند، قشر فقیر و نیازمند می باشد، که دستورات لازم در زمینه توجه به این قشر، با مفهوم «انفاق در اسلام» مشخص می گردد. علامه طباطبائی در اشاره به فلسفه این دستور معتقد است که جامعه روی سعادت را نمی بیند، مگر اینکه طبقات مختلف مردم در بهره مندی از مزایای حیات و برخورداری از فرصت های زندگی اجتماعی در سطوحی نزدیک به هم قرار داشته باشند. انفاق مالی به فقرا و مساکین از بزرگ ترین و قوی ترین عامل ها برای رسیدن به این هدف است (6) آیت الله مکارم شیرازی در تفسیر نمونه در ذیل بحثی با عنوان " انفاق یکی از مهمترین طرق حل مشکل فاصله طبقاتی " می آورد: « با دقت در آیات قرآن مجید آشکار می شود که یکی از اهداف اسلام این است که اختلافات غیر عادلانه ای که در اثر بی عدالتیهای اجتماعی در میان طبقه غنی و ضعیف پیدا می شود از بین برود و سطح زندگی کسانی که نمی توانند نیازمندیهای زندگیشان را بدون کمک دیگران رفع کنند بالا بیاورد و حد اقل لوازم زندگی را داشته باشند، اسلام برای رسیدن به این هدف برنامه وسیعی در نظر گرفته است - تحریم ربا خواری بطور مطلق، و وجوب پرداخت مالیاتهای اسلامی از قبیل زکات و خمس و صدقات و مانند آنها و تشویق به انفاق - وقف و قرض الحسنه و کمکهای مختلف مالی قسمتی از این برنامه را تشکیل می دهد، و از همه مهمتر زنده کردن روح ایمان و برادری انسانی در میان مسلمانان است.» (22)

شکوفایی در حوزه اخلاق:

یکی از مهم ترین مباحث معرفت شناسی اخلاقی، بحث درباره ارزش های اخلاقی، است. یکی از موارد اخلاقی که قرآن به آن اشاره کرده تزکیه نفس است. آیت الله مکارم شیرازی و همکاران مطابق آیات قرآن رستگاری را از آن کسی می داند که نفس خویش را تربیت کند و رشد و نمو دهد، و از آلودگی به خلق و خوی شیطانی و گناه و عصبان و کفر پاک سازد و در تفسیر آیه « فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا (8/شمس) بیان می دارد: « منظور آیه این است که خداوند آن چنان قدرت تشخیص و عقل و وجدان بیدار، به او داده که فجور و تقوی را از طریق "عقل" و "فطرت" در می یابد» (27)

نتیجه گیری

با بررسی انجام گرفته در تفسیر نمونه مشخص می شود که تفسیر

27. Makarem Shirazi N, et al. Tafsir al-Nash, first edition, Dar al-Katb al-Islamiya, Tehran V6;1995:P.351.
28. Abdeh M. Tafsir Jazeh Ammm, Dar Maktolah Al-Hilal, Beirut;1985:p.161
11. Dhahabi MH. Al-Tafsir and Al-Mafsirun, Dar Ihya Al-Tarath Al-Arabi, Beirut, B;2010: p.547.
12. Sharqawi EM. The trends of interpretation in Egypt in the age of hadith, Al-Kilani Press, Cairo;1972: p.87.
13. Khorramshahi B. Tafsir and new Tafsir, Keihan, Tehran;1985: p.17.
14. Aghaei MR. Methodology of Social Interpretation of the Qur'an, Qur'an and Science, No. 3, 2018; 36-11.
15. Ayazi SMA. Al-Mofsrn Hayatham and Manhagham, Ministry of Guidance, Tehran;1987: p.53.
16. Nazimi R. Kazem Ghazizadeh, and Abdul Reza Zahedi, analysis of the concept of social interpretation of the Holy Qur'an, Tafsir al-Hashah, number 78.2015; 4 to 33.
17. Rezaei Esfahani MA. The Logic of Qur'an Interpretation, Qom, World Center for Islamic Sciences Publications, second edition; 2009: p.329.
18. Asadi M. Pathology of interpretive currents, (2nd volume) Qom, Hozha and University Research Institute;2013: p.433.
19. Al-Mhotsab A HAS. Tafsiri trends in Asr al-Hadith, Beirut, Dar al-Fikr; 2013:p.321
20. Makarem Shirazi N, et al. Tafsir al-Nash, first edition, Dar al-Katb al-Islamiya, Tehran V20;1995:P.330
21. Makarem Shirazi N, et al. Tafsir al-Nash, first edition, Dar al-Katb al-Islamiya, Tehran V19;1995:P.268.
22. Makarem Shirazi N, et al. Tafsir al-Nash, first edition, Dar al-Katb al-Islamiya, Tehran V11;1995:P.325.
23. Makarem Shirazi N, et al. Tafsir al-Nash, first edition, Dar al-Katb al-Islamiya, Tehran V10;1995:P.78.
24. Makarem Shirazi N, et al. Tafsir al-Nash, first edition, Dar al-Katb al-Islamiya, Tehran V1;1995:P.98.
25. Holy Ghoran.
26. Makarem Shirazi N, et al. Tafsir al-Nash, first edition, Dar al-Katb al-Islamiya, Tehran V19;1995:P.132.